

HƏRBİ-İDMAN OYUNLARININ PEDAQOJİ TƏHLİLİ

V.A. Ramazanov

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası
Bədən tərbiyəsi və idmanın nəzəriyyəsi və metodikası kafedrası
vasif.ramazanov2016@sport.edu.az

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 11 yanvar 2021

Dərc olunub: 5 mart 2021

© 2021 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya: Məqalədə uşaq və yeniyetmələrin təlim-tərbiyə prosesində hərbi və idman oyunlarının xüsusiyyətləri, məqsədləri və əhəmiyyəti barədə danışılır, eləcə də orta ümumtəhsil məktəblərində bu oyunların təşkilinin və həyata keçirilməsinin təhlili aparılır.

Açar sözlər: *Təlim, tərbiyə, hərbi-idman oyunları, fiziki hazırlıq, fiziki hərəkətlər, fiziki inkişaf, hərəkəti aktivlik.*

Ölkənin müdafiə qabiliyyətinin gücləndirilməsi məsələləri gənclərin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi ilə sıx bağlıdır. Yeniyetmə və gənclərin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinin, yüksək mənəvi və fiziki keyfiyyətlərinin formalaşmasının vacib vasitələrindən biri də hərbi idman oyunudur. Gənc nəslin vətəndaş kimi formalaşması, mənəvi və fiziki cəhətdən hərtərəfli inkişaf etdirilməsi və şəxsiyyət kimi kəmilləşməsi, cəmiyyətin qarşısında duran əsas vəzifələrdəndir.

Vətən uğrunda döyüşlərdə igidlik göstərmək hər zaman uşaqların qəlblərini həyəcanlandırır və həyəcanlandırmaya davam edəcəkdir. Hərbi-idman oyununun məqsədi, gənc nəslin hərbi biliklərə olan həvəslərini təmin etmək, əsgər həyatının bəzi cəhətləri haqqında düzgün istiqamət vermək, onlarda dözümlülük, bacarıq, qətiyyət və cəsarət kimi keyfiyyətləri tərbiyə etməkdir.

Azərbaycan xalqının tarixi keçmişinə nəzər saldıqda fiziki hazırlığın və fəal həyat tərzinin xüsusi önəm daşdığını görə bilərik. Buna sübut kimi xalqımızın qədim yazılı abidəsi olan “Kitabi Dədə Qorqud” dastanını və “Koroğlu” eposunu göstərə bilərik. Bu dastanlardakı qəhrəmanların at çapması, ox atması, qur-

şaq tutması, bayramlarda müxtəlif tipli yarışlarda iştirak etməsi, ən əsası isə igidlik göstərərək ad qazanması, xalqımızın qədim zamanlardan bəri vətənə sıx bağlı olduğunu və onu qorumağa hər zaman hazır olduğunu qəti şəkildə sübut edir.

Hərbi idman oyunlarında fiziki tərbiyə elementlərindən geniş istifadə olunur. Bu da öz növbəsində gənc nəsli fiziki cəhətdən sağlam, bədəncə möhkəm, çevik, dözümlü, əmək qabiliyyətli şəxsiyyətlər kimi yetişdirməyə xidmət edir. Hərbi idman oyunlarının vasitəsilə həmçinin insanlarda müsbət iradi keyfiyyətlər də təşəkkül tapır. Hərbi idman oyunları insanları gələcək əmək fəaliyyətinə və Vətənin müdafiəsinə hazırlayır. Bunun üçün təlim müəssisələri xüsusi proqram əsasında fəaliyyət göstərir. Hərbi idman oyunları həmçinin əqli inkişaf müsbət təsir göstərir. Belə ki, fiziki cəhətdən zəif və nöqsanlı insanların əqli inkişafında da çatışmazlıq və ya nöqsanlar mövcud olur. Bu nöqtəyi nəzərdən hərbi idman oyunlarını hərtərəfli və harmonik şəxsiyyət formalaşdırmanın əsas istiqamətlərindən biri kimi hesab etmək olar. Ona görə də hərbi idman oyunları əqli və əxlaq tərbiyəsinin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Görkəmli rus alimi P.F.Lesqaftın, “fiziki tərbiyə iradə və xarakterin formalaşmasında, əxlaqi qabiliyyətlərin, fikri fəallığın, bədii zövqlərin yaranmasında və tərbiyə olunmasında mühüm amil və əsas vasitədir” fikrini hərbi idman oyunlarına da şamil etmək olar [1].

Hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi işləri son nəticədə yeniyetmə və gənclərin layiqli vətəndaş kimi formalaşmasına xidmət edir. Hərbi idman oyunları ümumi tərbiyənin bir hissəsi olduğu üçün eyni məqsədlərə xidmət edir. Onun əsas məqsədi fiziki cəhətdən sağlam, gümrəh nəsil tərbiyə etməkdən, onları əməyə və fəal ictimai həyata hazırlamaqdan ibarətdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün hərbi idman oyunları aşağıdakı konkret vəzifələri həyata keçirir:

1. Gənc nəslin normal fiziki inkişafını və sağlamlığını təmin etmək;
2. Həyat üçün zəruri olan bacarıq və vərdişlər aşılamaq;
3. Uşaq və yeniyetmələrdə bədən tərbiyəsi və idmanla müntəzəm məşğul olmağa, öz bədənini möhkəmlətməyə tələbat yaratmaq;
4. Fiziki mədəniyyətə, gigiyena və təbabətə aid bilik və vərdişlər aşılamaq;
5. Böyüyən gənc nəsildə təlim, əmək və vətən müdafiəsi üçün zəruri olan iradi-mənəvi keyfiyyətlər tərbiyə etmək, onlarda qorxu, inamsızlıq, səbirsizlik və s. kimi mənfi keyfiyyətləri aradan qaldırmaq əzmi formalaşdırmaq [4].

Oyunlar uşaqların həyatına dərin nüfuz edir və haqlı olaraq həmin yaş dövrlərini çox vaxt “oyun dövrü” də adlandırırlar. Görkəmli pedaqoq Makarenko deyirdi: - “Gələcəyin yaradıcı insanı oyunda tərbiyə olunur”. “... Həyətlərə gedin, orada uşaqlarla məşğul olun. Yadda saxlayın ki, tərbiyə prosesi torpağın hər kvadrat metrində gedir və uşaqların ücdə iki hissəsi öz asudə vaxtlarını ailələrdə, həyətlərdə keçirir”. O, oyuna yüksək qiymət verərək yazmışdır ki, yaşlı adamın həyatında iş, fəaliyyət, qulluq nə kimi əhəmiyyətə malikdirsə, uşağın da həyatında oyun o qədər vacib və əhəmiyyətlidir [2].

Hər gün həyətlərdə oynayan münzlərlə uşaqlarla rastlaşırıq. Oyunlar, müxtəlif hərəkətlər və ən əsası açıq hava, onların fiziki cəhətdən inkişaf etməsinə güclü təkan verir. Bu oyunlarda onlar özlərinə dost qazanır, yaxşını pisdən ayırmağı öyrənir, gələcək həyatlarının xeyallarını qururlar. Ümumiyyətlə isə oyunlar uşaqların həyat yoludur və onlarda dərkətmə, qavrama, yadda saxlama, nəticə çıxarma, qərar qəbuletmə, təhlil etmə kimi mühüm keyfiyyətləri tərbiyə edir. Oyunlar uşaqlara, həm də iradəlilik, mətnlik, cəsarət, vətənpərvərlik, kollektivçilik və s. keyfiyyətləri aşılayır.

Oyunların əksəriyyəti komandalı olduğu üçün uşaqlarda bir sıra müsbət keyfiyyətlərin inkişafına səbəb olur. Uşaqlar oyun zamanı

bir-birini müdafiə edir, bir-birinin səhvini düzəldir, kömək və hörmət edirlər.

Oyunlar adətən gərgin mübarizə şəraitində gedir. Uşaqlar qovur, qaçır, tullanır, hoppanır, sürünür, axtarır. Bu zaman onlarda diqqət, qavrama, eşitmə, görmə, cəldlik, çeviklik, dözümlülük, qətiyyət, mətanət kimi keyfiyyətlər inkişaf edir və təkmilləşir. Bu da uşaqlarda müsbət xarakterin formalaşmasına səbəb olur. Həmin iradi keyfiyyətlər uşaqlara hər zaman, gələcək yarışlarda və təhsildə, əməkdə və hərbi xidmətdə lazım olur. Oyunlar uşaqlarda Vətənə, xalqa, orduya məhəbbət hissləri aşılayır. Bundan əlavə, hərbi xarakterli oyunlar uşaqlarda özünə inamı artırır, onları ibtidai hərbi bilik, bacarıq və vərdişlərlə silahlandırır, gələcək döyüşçü kimi formalaşdırır.

Hərbi-idman oyunları özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik olub, hər bir gəncin Vətənə xidmətdə öz rolunu və yerini dərinləndirərək etməsi, hərbi xidmətin tələblərini yerinə yetirməsi üçün yüksək şəxsi məsuliyyətin, hərbi vəzifəni yerinə yetirmək üçün lazımı keyfiyyət və bacarıqların formalaşdırılması zəruriliyi ilə xarakterizə olunur.

Hərbi-idman oyunu, gənclərin həyat fəaliyyətinin bir növüdür. Bu yarış müddətində uşaqlar topladıqları həyat təcrübəsini tətbiq edir və zənginləşdirir, onların ətraf aləm haqqında təsəvvürləri dərinləşir, gələcək həyatda lazım olan bilik və bacarıqlar əldə edilir, təşkilatçılıq və liderlik keyfiyyətləri tərbiyə olunur.

Oyunlara olan maraq, uşaqların yaş xüsusiyyətləri, sərbəstliyə can atma, ətraf aləmin dərk edilməsi və böyüklər həyatında iştirak etmə istəkləri ilə izah olunur. Ümumiyyətlə isə, hərbi-idman oyunları uşaqların hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi üçün gözəl bir vasitədir.

Müxtəlif formatlı hərbi-idman oyunları vardır ki, uşaq oyunlarının idraki xarakteri və oyun motivləri ilə (məqsədlər, fəaliyyət, emosionallıq, şənlik və s.) xarakterizə olunur. Onların özünəməxsus əlamətləri və xüsusiyyətləri var: [5]

1. Qəhrəmanlıq və döyüş romantizminin elementlərinin olması, uşaqlara xeyallarında döyüş səhnələrini canlandıraraq, özlərini iştirakçı kimi təsəvvür etməyə, qəhrəmanlara oxşamağa imkan verir;

2. Oyunlarda qazanılan bilik və bacarıqların bariz şəkildə hərbi-tətbiqi istiqamətdə olması, dəstələrin dəqiq cərgələrdə hərəkəti, qumbaraların atılması, sürülmə, gizlənmə, müxtəlif əlamətlərə görə səmtləşmə, müxtəlif üsul və yollarla məsafənin müəyyənləşdirilməsi tapşırıqların həlli, kəşfiyyatın aparılması, düşməyə hücum etmək, müdafiə döyüşü aparmaq, ərazidə gizli və sürətli hərəkətlər və manevrlər etmək, məqsədə nail olma yolunda müxtəlif təbii və süni maneələri dəf etmək və s. taktiki tapşırıqların həllinə kömək edir;
3. Oyunların gedişində müxtəlif alət və cihazlardan, kompaslardan, durbinlərdən, topoqrafik xəritələrdən, diaqramlardan, müxtəlif siqnal cihazlarından, imitasiya silahlarından, təlim silahlarından, qaz maskasından, simulyasiya vasitələrindən (boş patron, partlayıcı paket, tüstü bomba və qumbara, atəş və s.) istifadə olunması;
4. Hərbi-idman oyunlarında bütün fəaliyyətləri komandir idarə edir, tabeçiliyində olanlara əmr və tapşırıqlar verir, onların yerinə yetirilməsini və həyata keçirilməsini təşkil edir. Oyunun hər bir iştirakçısının qeyd-şərtsiz yerinə yetirməli olduğu qaydalar, məcburi bir tələb kimi həyata keçirilir. Bu da öz növbəsində uşaqlara güclü təsir göstərir,
5. Hərbi-idman oyunlarının vacib bir xüsusiyyəti də odur ki, hədəflərə çatmaq müəyyən şərtlər daxilində, hərbi əməliyyatların xüsusiyyətlərini əks etdirən sadələşdirilmiş formada həyata keçirilir. Oyndakı vəzifələrini yerinə yetirərək, uşaqlar xəyallarında mümkün hərəkət və nəticələri təxmin etməyə, planlarını ilə müqayisə etməyə, vəziyyəti izləməyə, öz davranışına nəzarət etməyə məcbur olurlar;
6. Oyunda istifadə edilən müxtəlif hərəkətlər (yürüş, qaçış, hoppanma, müşahidə, araşdırma və yönləndirmə, ilk yardım, düşərgə həyatı bacarıqları, sıra məşqləri və s.) idman yönümlü olub, adətən yarış formasında təşkil olunur ki, məhz buna görə uşaqları özünə cəlb edir.

"Şahin" hərbi-idman oyunu ölkəmizdə 1996-cı ildən başlayaraq X-XI sinif şagirdəri arasında keçirilən çoxməqsədli və maraqlı ya-

rışlardan biridir. Bu oyunlar böyüməkdə olan gənc nəslin vətənpərvərlik tərbiyəsinə diqqət və qayğı artırmaq, onların ordu sıralarında xidmətə hazırlanmasına kömək göstərmək məqsədi ilə təşkil olunur. Gənclər və İdman, Təhsil, Müdafiə, Fövqəladə Hallar, Mədəniyyət və Turizm Nazirlikləri, Səfərbərlik və Hərbi Xidmətə Çağırış üzrə Dövlət Xidməti və Respublika Veteranlar Şurasının birgə qərarına əsasən təşkil edilən bu hərbi-idman yarışları ildən-ilə təkmilləşdirilir. Bu da öz növbəsində oyunların kütləvi xarakter almasına, yeniyetmə və gənclərin həvəslə iştirakına səbəb olmuşdur.

Görkəmli pedaqoq A.Makarenko yazırdı: - "Həyətlərə gedin, orada uşaqlarla məşğul olun. Yadda saxlayın ki, tərbiyə prosesi torpağın hər kvadrat metrində gedir. Uşaqlar öz asudə vaxtlarının əksər hissəsini oyunlarda keçirir" [3].

Həqiqətən biz hər gün həyətlərdə oynayan münzlərlə uşaqlarla rastlaşırıq. Oyunlar, müxtəlif hərəkətlər və ən əsası açıq hava, onların fiziki cəhətdən inkişaf etməsinə güclü təkan verir. Bu oyunlarda onlar özlərinə dost qazanır, yaxşını pisdən ayırmağı öyrənir, gələcək həyatlarının xəyallarını qururlar.

Oyun sosial proses olub əmək fəaliyyəti və təhsil ilə sıx bağlıdır. Uşaq oyunlarının elmi nəzəriyyəsinin bu vacib müddəaları bizə hərbi-idman oyunlarının təlim-tərbiyə imkanları məsələsini təhlil etmək imkanı verir.

Məktəblilərin hərbi – idman oyunları özündə hərbi xidməti müəyyən dərəcədə əks etdirir. Oyunu hərbi xidmətlə əlaqəli qurularaq təşkil olunması məktəblilərin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsinə müsbət təsir göstərir. A.S. Makarenko oyunun, böyüklərin işi kimi hədəflərlə birbaşa əlaqəli olmadığını, lakin dolaylı yolla uşaqların gələcək iş həyatı üçün zəruri olan fiziki və psixoloji vərdislərə yiyələnməsinə təsir göstərdiyini qeyd edirdi. O bildirirdi: "Uşaq oyununda özünü necə göstərirsə, gələcək iş həyatında da özünü elə göstərəcək".

Məktəblilərin daha çox maraq göstərdikləri və həvəslə oynadıqları üçün hərbi idman oyunlarının tərbiyəvi rolu hər keçən gün daha da artır. Tədqiqatlar göstərir ki, şagirdlərdə hər-

bi idman oyunlarına marağ oydandan əsas səbəblər aşağıdakılardır:

- qəhrəmanlıq istəklərini təmin etmək, yetkinliyini, müstəqilliyini sübut etmək, güc və imkanlarını sınamaq, şəxsi keyfiyyətlərini göstərmək, komandada yer tutmaq, özünü təsdiqləmək;
- ərazidə hərəkətlər zamanı ilkin hərbi biliklərə, bacarıq və vərdislərə yiyələnmək, habelə gələcək əmək fəaliyyətində və Vətəninin müdafiəsində fəal iştirak etmək üçün lazım olan mənəvi-iradi keyfiyyətləri inkişaf etdirmək.

Uşaqların hərbi idman oyunlarına münasibətinə, oyunların təşkili və keçirilməsi metodikası, pedaqoqların və hər şeydən əvvəl isə hərbi rəhbərlərin oyunlara xüsusi yanaşması böyük ölçüdə təsir göstərir.

Hərbi idman oyunları ilə məşğul olma zamanı uşaqlarda hansı keyfiyyətlər formalaşır? Məktəblilərin hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsində onların rolu nədir?

Hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsində oyunların rolu ilk növbədə, yeniyetmələrdə yüksək əxlaqi hisslərin və mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf etdirməsindən ibarətdir. Şagird şəxsiyyətinin hərtərəfli inkişafı üçün hisslər böyük əhəmiyyət daşıyır. Onların idrak fəaliyyətinin inkişafındakı rolu da müstəsna dərəcədədir.

Beləliklə apardığımız təhlil əsasən deyə bilərik ki, hərbi-idman oyunları, böyüklərin hərəkətlərini və onlar arasındakı münasibətləri

əks etdirməkdən ibarət olan və gənc nəslin fiziki, əqli və mənəvi tərbiyəsi vasitələrindən biri kimi obyektiv və sosial fəaliyyətin dərk edilməsinə yönəlmiş uşaq fəaliyyətidir. Hərbi-idman oyunlarında əsgərlərin ictimai münasibətləri, hərbi vəzifə və fəaliyyətləri sadələşdirilmiş formada uşaqlar üçün əlçatan bir formada əks olunur. Bununla da, oyunların hərbi-vətənpərvərlik tərbiyəsi funksiyası, uşaqların bu oyunlara marağının mənbəyi, ciddi və yaradıcı münasibət kimi izah olunur.

ƏDƏBİYYAT

1. **Rzayeva Z., Cəfərov Q.** *Bədən tərbiyəsi nəzəriyyəsi və metodikası*. Dərslük. Bakı-2004, 291 səh.
2. **Quliyev B.** *Mütəhərrik və əyləncəli oyunlar*. Bakı, ADPU nəş. 2011, 426 səh.
3. **Ağayev Ə., Həsənov A., Pedaqogika**. Dərslük. Nasir. Bakı 2007, 496 səh.
4. **Ramazanov V.A.** *İnternet məktəblərdə təhsil alan şagirdlərdə vətəndaş mövqeyinin formalaşmasında fiziki tərbiyənin rolunun tədqiqi*. Magistr dissertasiyası. Bakı 2018, 31 səh.
5. **Лукашов П.Д.** 184. *Военно-спортивные игры школьников на местности*. Пособие для учителей. М., «Просвещение», 1978, 143 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВОЕННО-СПОРТИВНЫХ ИГР

В.А. Рамазанов

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта
Кафедра Теории образования и методики физического воспитания
vasif.ramazanov2016@sport.edu.az

Аннотация: В статье рассматриваются особенности, цели и значение военно-спортивных игр в образовательном процессе детей и подростков, а также анализируется организация и проведение этих игр в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: Обучение, образование, военно-спортивные игры, физическая культура, физические упражнения, физическое развитие, физическая активность.

PEDAGOGICAL ANALYSIS OF MILITARY-SPORTS GAMES**V.A. Ramazanov**

Azerbaijan State Academy of Physical Education and Sport
Department of Theory of education and methods of physical education
vasif.ramazanov2016@sport.edu.az

Annotation: The article discusses the features, goals and importance of military and sports games in the educational process of children and adolescents, as well as analyzes the organization and implementation of these games in secondary schools.

Keywords: *Training, education, military and sports games, physical training, physical exercises, physical development, physical activity.*